

9. Кара-Мурза С. Г. Идеология и мать ее наука / С. Г. Кара-Мурза. – М.: Эксмо, 2002. – 256 с.
10. Маркузе Г. Одномерный человек. Исследования идеологии Развитого Индустриального Общества / Г. Маркузе. [Пер. А. Юдина]. – М.: REEL-book, 1994. – 368 с.
11. Мельник В. П. Філософія. Наука. Техніка: Методолого-світоглядний аналіз: монографія / В. П. Мельник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 592 с.
12. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Х. Ортега-и-Гассет. – М: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 509 с.
13. Стайкуца С. В. Соціотехнічні аспекти становлення сучасної інформаційної цивілізації / С. В. Стайкуца. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. – <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/355151.html>.
14. Степин В. С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации // Вопросы философии. – 1989. – № 10. – С. 3–18.
15. Фромм Э. Революция надежды / Э. Фромм; пер. с англ. Т. Панфиловой. – М.: АСТ МОСКВА, 2006. – 283 с.

Одержано редакцією 17.05.2012

Прийнято до публікації 21.06.2012

Аннотация. *Терешкун О. Ф. Техногенная цивилизация как реализация проекта либеральной науки и техники. В статье исследуется методология становления техногенной цивилизации в результате реализации социально-когнитивного проекта либеральной стратегии, осуществляется анализ либеральной науки и техники как технологического решения построения не только либерального общества и развития новой социальной реальности, но и нового глобального либерального социального пространства, объединяющего индивидов на основе общечеловеческих, приземленных ценностей.*

Ключевые слова: либерализм, стратегия, либеральная наука, социально-когнитивный проект, наука, техника, технология, техногенность, культура, этика, индивид, человек, ценности, цивилизация.

Summary. *Tereshkun O. F. Technological civilization as the project of liberal science and technology. The article examines the methodology of becoming technological civilization as a result of socio-cognitive Project liberal strategy, the analysis of liberal science and technology as a technological solution build not only a liberal society and building a new social reality, but also a new global liberal social space that brings together individuals on the basis of universal values.*

Key words: liberalism, strategy, liberal science, social-cognitive project, science, engineering, technology, culture, ethics, individual, person, values, civilization.

УДК 32.001

Д. М. Шевчук

СУЧАСНА ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ФЕНОМЕНУ ПОЛІТИЧНОГО: ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ І КРИТИКИ

Стаття присвячена проблемі сучасного філософського аналізу політичного світу. Автор звертає увагу на загальні принципи та особливості розуміння та критики феномену політичного за допомогою феноменологічного, герменевтичного та антропологічного підходів.

Ключові слова: феномен політичного, політичний світ, феноменологія, герменевтика, політична антропологія

Постановка проблеми. Загальний стан сучасного політичного світу можна окреслити, звернувши увагу на два аспекти. По-перше, з'явилася потреба апології політичного: зникнення поділів політичного спектру (наприклад, праві-ліві), втручання в сферу політики транснаціональних структур та зменшення суверенітету національних держав зумовлює необхідність соціально-філософської редефініції традиційного поняття політичного. По-друге, претензія постполітичних феноменів на очевидність репрезентації політики тематизує смисл політичного, що, у свою чергу, актуалізує

філософську аналітику онтології політичного світу. Вивчаючи онтологію політичного світу, не вистачить просто відтворити його смислову систему координат, але й треба визначити наше місце в ній. Саме тому питання про онтологічні виміри політичного світу тісно пов'язане із питанням про людину як *bios politikos*. Це питання не має нейтрального характеру з огляду на те, що людина прагне облаштувати політичний світ відповідно до своїх уявлень про благо. Бути причетним до блага – це найглибше та найфундаментальніше прагнення людини, яке вона намагається реалізувати, зокрема, в сфері політики. А тому, вирішення цього питання має як політичне, так і моральне значення. Екзистенційно значимого аспекту це питання набуває через уявлення про життя, яке достойне і сповнене смислу. Людина з необхідністю проектує такі уявлення на своє життя й докладає зусиль, аби забезпечити себе від перетворення на життя, загрожене політикою.

Актуальною проблемою в межах соціально-філософського аналізу є розробка методологічного підходу придатного для здійснення рефлексії політики, яка б передбачала критичне осмислення феноменів сучасного політичного світу. Така рефлексія має, насамперед, дати можливість досягнути розуміння їх суті та маніфестацій в горизонті людського буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема філософського осмислення суті політичного піднімалася такими сучасними філософами як Карл Шмітт, Лео Штраус, Ерик Фегелін, Ханна Арендт, Мішель Фуко та ін. Спільним для них є діагностування спотворень в сучасному політичному світі, наслідком чого є його дегуманізація. На основі цього розробляються соціально-філософські проекти осмислення й подолання негативних політичних феноменів та їх впливу на онтологічні виміри політичного світу та буття людини як *bios politikos* (наприклад, в працях А. Негрі, М. Гардт, Дж. Агамбена, С. Жижека).

На особливу увагу заслуговують феноменологічний, герменевтичний та антропологічний підходи у вивченні сучасних політичних феноменів. Розробку феноменологічного підходу до соціальних та політичних феноменів зустрічаємо в працях А. Шюца, К. Гельда та ін. Основи герменевтики політичного закладено в дослідженнях П. Рікера, С. Розена. Політична антропологія розроблялася такими мислителями, як Ж. Баландьє, Т. Левеллен, К. Гірц.

Метою даної статті є здійснення дослідження особливостей сучасної філософської рефлексії феномену політичного, продемонструвавши можливість досягнення розуміння та критики завдяки поєднанню феноменологічного, герменевтичного та антропологічного підходів до вивчення онтологічних вимірів політичного світу.

Виклад основного матеріалу. Першим кроком соціально-філософського вивчення феномену політичного та осмислення онтологічних вимірів сучасного політичного світу (таких як публічне – приватне, індивідуальне – спільнотне, сакральне – профанне, центральне – периферійне) є розробка критичного підходу. Рефлексія над принципами такої критики є актуальним завданням політичної філософії з огляду на діагностування кризи сучасного політичного світу. Однією із ознак цієї кризи є поглинання наявним у суспільстві *status quo* критичного потенціалу соціально-політичної альтернативи.

Соціально-політична критика має два аспекти: теоретичний (як засіб наукового дослідження феноменів політичного світу, зокрема, в рамках соціальної філософії) та практичний (як засіб політичної дії). При цьому слід зауважити, що теоретичне осмислення політики не є політично нейтральним, оскільки в ньому завжди виражається зацікавлення актуальністю політичного світу та інтелектуальна реакція на неї.

Соціально-політична критика – це засіб проти «герметичності» політичного світу задля утвердження герменевтичності досвіду цього світу як принципу розуміння

Іншого в ньому та взаємодія із Іншим, що має політичні наслідки. Тобто на основі критичної рефлексії як інтерпретації політичних феноменів закладається можливість адекватного реагування на Інше, Чуже. Йдеться про те, що соціально-політична критика повинна передбачати прагнення утвердити своєрідну політику меж. Термін «політики меж» в рамках феноменологічної філософії використовує Б. Вальденфельс, окреслюючи ним вихід із ситуації сучасного спотворення політичного через нормалізацію та дисциплінізацію: «Ситуація може змінитися, – твердить він, – якщо політика з часової прямої лінії переходить до розгалужень, бокових шляхів та межових зон, де вимоги Чужого, Девіантного, Аномального, Несхожого набувають значення, і нехай не у формі екзотичних розваг, а у формі залишків, які походять із самого досвіду, уникають схеми напрямку вперед і назад і руйнують будь-яку бінарну схему, наприклад, схему правого й лівого» [2, с. 158-159]. Політика меж характеризується багатогранністю, а тому вона є більш гнучкою, допускаючи альтернативні перспективи розуміння політичного світу. Межовість ситуації цілком відповідає позиції філософа, який здійснює політичну рефлексію, одночасно трансцендуючи до вищого блага та будучи вкоріненим в актуальне життя «полісу». Із сказаного випливає також і те, що критика передбачає необхідність дистанції по відношенню до політичного світу. Ця дистанція проявляється, зокрема, у здійсненні критичної інтерпретації політичних феноменів не з політичної позиції, а з позиції етики, релігії чи права.

Інтерпретативного характеру критика політичного світу виразно набуває в аспекті звернення до історії політичної філософії та пошуку справжніх смислів політичного в розумінні його філософами попередніх епох. Критичне налаштування по відношенню до актуального стану речей здобуває доцільність та своєрідну інтелектуальну легітимність через відсилання до класиків та спробу їх інтерпретації в контексті сучасності. В першу чергу, це стосується закликів про необхідність «повернутися до класичної політичної філософії» (Лео Штраус, Ханна Арендт та ін.).

Досить вдало, на наш погляд, проблему повернення до класичної філософії як засаду «науки про політику» охарактеризував Ерік Фегелін. В працях цього мислителя ми знаходимо відсилання до давньогрецьких політичних філософів, зокрема Платона та Аристотеля. Він переконаний, що класична філософія здатна оживити методи сучасної науки про політику. Разом з тим, на думку мислителя, ми не можемо просто перенести принципи класичної давньогрецької філософії до сучасності – не можна відбудувати науку про політику за допомогою спроб дослівного перенесення на ґрунт актуальності платонізму, аристотелізму чи августинізму. Історичність людської екзистенції виключає безпосереднє повернення до минулої конкретики. Тим не менше, ми можемо вчитися в давніх мислителів, беручи до уваги їхні спроби теоретично впорядкувати питання політичної науки [9].

В кожному разі класична політична філософія постає як критерій, що дозволяє діагностувати негаразди сьогодення, як взірець, на який слід орієнтуватися при розгляді сучасних політичних феноменів, як фундамент для розробки нових теорій та методологій, але також і як предмет критики, що, на думку окремих мислителів, несе загрозу сучасному плюралізму через утвердження олігархій та проявів елітаризму різного ґатунку. Тим не менше, не можна не погодитися із Л. Штраусом та Х. Арендт, що в часи детрадиціоналізації, релятивізації цінностей, розмитості значення традиційних понять тощо саме звернення до класичної політичної філософії дає відчуття впевненості у можливостях політичної філософії, запобігає перетворення останньої на ідеологічні чи навіть політтехнологічні конструкти, що керуються віртуальними концептами.

Окреслення можливостей сучасної критики політичного вказує на необхідність пошуку методологічних інструментів, які дозволили б схопити суть політичного. Вважаємо, що інтерпретативна критика може зіпертися на осмислення політики за

допомогою феноменологічного, герменевтичного та антропологічного підходів. Сене використання саме цих методологій в даному випадку обумовлений їх взаємодоповненістю (що спричинена, зокрема, логікою їх розвитку в філософії XX століття й значимістю для сучасності інтердисциплінарності та синтезу методологій), а також альтернативністю (передусім по відношенню до позитивізму, який прагне впроваджувати в суспільні та гуманітарні науки критерії науковості витворені природознавством). Таким чином, наступним нашим кроком буде загальне окреслення можливості використання феноменологічного, герменевтичного та антропологічного підходів до аналізу політичного світу.

Феноменологія політичного світу являє альтернативну до позитивізму політичну філософію. Вона пропонує свій проект філософії як строгої науки, однак прагне звільнити свідомість від натуралістської установки, яка витісняє із рефлексії про політику антропоцентристську та моральну складову.

Особливо важливою для феноменологічного розуміння феномену політичного є проблема інтерсуб'єктивності, оскільки стосується принципів філософського охоплення основ публічності. До проблеми інтерсуб'єктивності Е. Гусерль звертається в одному із параграфів (§ 29) першого тому праці «Ідеї до чистої феноменології і феноменологічної філософії». Німецький мислитель пише на початку цього параграфу: «Все, що вірне про мене, вірне, як я знаю, і про всіх інших людей, які набувають я в якості наявних в моєму навколишньому світі» [4, с. 68]. Інтерсуб'єктивність розглядається у відношенні до проблеми об'єктивного сприйняття світу різними суб'єктами як одного і того ж – незважаючи на те, що Я і Інший мають різні «поля актуального сприйняття», ми спільно покладаємо з ним об'єктивну часово-просторову дійсність, що, як зазначає Е. Гусерль, постає в якості сущого для нас світу, якому ми належимо. Отож, інтерсуб'єктивність як своєрідне усвідомлення спільності світу передбачає порозуміння між суб'єктами.

Роздуми над проблемою інтерсуб'єктивності ми зустрічаємо також в пізніших працях німецького мислителя, таких як «Картезіанські роздуми» та «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія». Однак у вирішенні її Е. Гусерлю перешкоджає егологічне налаштування його феноменології, що намагалися подолати деякі його учні та послідовники.

Так, наприклад, для демонстрації можливості застосування феноменологічного підходу для осмислення політичних феноменів чи не найбільш придатним є аналіз проблеми інтерсуб'єктивності в працях Б. Вальденфельса, де зустрічаємо пропозицію використання поняття «між». Таким чином, інтерсуб'єктивність презентується як перетин життєвих світів (свого і чужого), що витворює своєрідну міжцарину, яку німецький мислитель визначає так: «Міжцарина, яка означає більше, ніж міжпростір між двома членами зв'язку, інтерлокуція або інтеракція, які означають більше, ніж координацію індивідуальних виразів і дій, зрештою, інтеркультурність, яка містить більше ніж сполучення наявних культур» [2, с. 57]. При цьому царина «між» розглядається не як сталість, а як процес, тобто постійний обмін між своїм і чужим, що може передбачати протистояння і змагальність. Таким чином, перспектива такого розгляду інтерсуб'єктивності як основи політичного світу складає передумову окреслення політичного як антагоністичного та агоністичного.

Герменевтичний підхід доповнює феноменологічний. Сучасна герменевтика демонструє, що інтерпретація перестає бути нейтральним засобом пізнання, оскільки, як зазначає Дж. Ватімо, вона «...схожа на вірус або навіть на фармакон, який впливає на все, що вступає з ним в контакт» [3, с. 121]. Можна у відповідності з цим ствердити, що герменевтична програма осмислення політичного є також і своєрідною політикою, способом її реалізації. «Кожна герменевтична програма є, разом з тим, політичним маніфестом, або наслідком політичного маніфесту», твердить Стенлі Розен [8, с. 185].

Для політичної теорії герменевтика важлива з огляду на те, що дослідник політики зустрічається із самоінтерпретаціями, які здійснюють члени політичної спільноти. «Аристотель, пишучи “Етику” та “Політику”, творячи поняття *polis*, конституції, громадянина, різних форм врядування, справедливості, щастя і т.д., не вигадував цих термінів і не надавав їм самовільно значення. Сягав по символи, які наявні в його соціальному оточенні, уважно прослідковував різноманітність значень, яких вони набували в поточній мові, впорядковував і пояснював їх, відсилаючись до критеріїв, які ґрунтувалися у створеній ним теорії» [9, с. 28]. Остання цитата засвідчує, що здійснюючи інтерпретацію політичного світу, дослідник повинен співвідносити ті символи та їх інтерпретації, які наявні в суспільстві, й ті, що дані політичною наукою. Зрештою, філософська теорія політичного світу не може сама себе узasadничувати, вона повинна співвідноситися із життям та його історичністю.

Перед-розуміння політичного світу закладають інтерпретації, які представляють досвід філософського осмислення політики. Політична філософія, по суті, конструє політичний світ як предмет своїх рефлексій, а філософ може розумітися як творець цього світу, коли виявляє особливе ставлення до нього, займає позицію в-світі-і-поза-світом й не задовольняється даними та очевидними способами розуміння. Відповідно до цього наше сприйняття політичних феноменів опосередковане філософською традицією, «політичними світами», що витворені попередніми філософами. Лео Штраус, окреслюючи суть класичної політичної філософії, пише таке: «У всі наступні [після античності. – Д. Ш.] епохи дослідження філософом політичних речей було опосередковане традицією політичної філософії, яка діє подібно до екрану між філософами та політичними предметами, не дивлячись на те, цінував він її чи відкидав. З цього виходить, що класичні філософи бачать політичні речі зі свіжістю і безпосередністю, що немає собі рівних» [5, с. 26].

Звертаючись до наявних концепцій політичного світу, завдання сучасного дослідника є цілком герменевтичного характеру – «зрозуміти автора краще, ніж він себе розумів». Інколи стверджується про певний езотеричний рівень текстів політичних філософів – непрявлені мотиви, характер та зміст філософських рефлексій. Наприклад, Х. Арндт, інтерпретуючи філософію Платона, зауважує, що справжнім мотивом обґрунтування ідеї філософів-правителів є не так пошук можливостей забезпечення блага полісу, як пошук можливостей реалізації інтересів філософії та безпеки філософів.

В цілому, виходячи із перед-розуміння політичних феноменів, що витворені самоінтерпретаціями спільнот та рефлексіями над політичними проблемами в рамках тих чи інших філософських традицій, герменевтика зосереджує увагу на історичності політичного світу, закладає основу для стратегій соціально-політичної критики та подолання (через розуміння) негативних політичних феноменів, які спотворюють людську екзистенцію.

Третім способом осмислення політичного світу, який на наш погляд, доповнює два попередньо окреслених – феноменологічний і герменевтичний, є антропологічний підхід. В системі антропологічних досліджень можна виокремити окрему дисципліну, яка займається вивченням політики – політичну антропологію, формування якої як автономної сфери антропологічного знання розпочалося в ХХ столітті. Важливе значення для становлення політичної антропології мали 1940-ві роки, коли по суті переживає кризу ідеал холистичної антропології і в її межах витворюються різноманітні спеціалізації. Разом з тим, мусимо зауважити, що, як демонструє історія становлення культурної та соціальної антропології, вона часто не є нейтральною стосовно політики та політичних вчень. Остання третина ХХ століття зумовлює чергові трансформації антропології, по-новому ставлячи пріоритети антропологічного дослідження політики.

Політичну антропологію можна презентувати передусім як форму інституційної

та методологічної конкретизації соціальної антропології (А. Коген, наприклад, визначає політичну антропологію, як соціальну антропологію, що виведена на вищий рівень абстракції). Ця остання сьогодні вже не постає дисципліною, що займається виключно «екзотичними речами», як то соціальна організація, уявлення та вірування, які панують в первісних, примітивних суспільствах. Значну увагу антропологи нині звертають на модерні західні суспільства, на особливості організації їхнього соціального і політичного порядку, існування соціальних інституцій, спосіб буття індивіда в сучасному публічному просторі. Слід зауважити, що загалом антропологія налаштована на вивчення того, як люди розуміють свій світ, при цьому закладається, що їхні дії наповнені сенсом, тобто є раціональними, оскільки найчастіше виявляють зразки поведінки, що характерні для певного соціуму і трансльовані індивідам в процесі соціалізації.

Висновок. Підсумовуючи можемо ствердити, що сучасна філософська рефлексія феномену політичного вимагає цілісного і всебічного розгляду сфери політики. Феноменологічний, герменевтичний та антропологічний підходи із критичним налаштуванням, що ставить мету вказування на дегуманізаційні та спотворюючі смисл політичного процесу, дають можливість показати політичний світ, в якому людина здатна реалізувати себе у відповідності із власними уявленнями про благо.

Список використаної літератури

1. Арендт Х. Між минулим і майбутнім / Х. Арендт. – К.: Дух і літера, 2002. – 321 с.
2. Вальденфельс Б. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого / Б. Вальденфельс. – К.: ППС-2002, 2004. – 206 с.
3. Ваттимо Дж. Епоха інтерпретації / Дж. Ваттимо // Логос. – 2008. – № 4 (67). – С. 120-128.
4. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Т. 1. Общее введение в чистую феноменологию / Э. Гуссерль. – М.: Дом интеллектуальной книги, 1999. – 336 с.
5. Штраус Л. Что такое политическая философия / Л. Штраус // Штраус Л. Введение в политическую философию. – М.: Логос, Праксис, 2000. – С. 9-50.
6. Шюц А. Избранное: мир, светящийся смыслом / А. Шюц. – М.: РОССПЭН, 2004. – 1056 с.
7. Held K. Fenomenologia świata politycznego / K. Held. – Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN, 2003. – 171 s.
8. Rosen S. Hermeneutika jako polityka / S. Rosen. – Warszawa: Fundacja ALETHEIA, 1998. – 257 s.
9. Voegelin E. The New Science of Politics / E. Voegelin. – Chicago, London: The University of Chicago Press, 1987. – 193 p.

Одержано редакцією 19.04.2012
Прийнято до публікації 21.06.2012

Аннотация. Шевчук Д. М. Современная философская рефлексия феномена политического: особенности понимания и критики. Статья посвящена проблеме современного философского анализа политического мира. Автор обращает внимание на общие принципы и особенности понимания и критики феномена политического с помощью феноменологического, герменевтического и антропологического подходов.

Ключевые слова: феномен политического, политический мир, феноменология, герменевтика, политическая антропология

Summary. Shevchuk D. M. The modern philosophical reflection about phenomenon of political: the specific of comprehension and critique. The article is dedicated to the problem of modern philosophical analysis of the political world. Author pays attention to the general principles and specific of comprehension and critique the political phenomenon on the basis of phenomenological, hermeneutic and anthropological attitudes.

Key words: phenomenon of political, political world, phenomenology, hermeneutics, political anthropology